

AFRİKA-VATİKAN İLİŞKİLERİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ

Semih SATIROĞLU *

Özet

Hristiyan dünyasının en güçlü figürlerinden biri olan Papalık, sadece dini olarak değil, politik olarak da etkili bir konumda olmuştur. Katolikliğin manevi lideri Papa, Vatikan Devleti'nin de yöneticisi durumundadır. Vatikan uluslararası politikada pek göz önünde olmasa da etkin bir güç olagelmıştır. Hristiyanlık ve Afrika arasındaki ilişki çok eski zamanlara dayanmaktadır. Afrika'daki Hristiyan inancının Katoliklik üzerindeki etkisi Hristiyan dünya için her zaman belirleyici olmuştur. Avrupa merkezli inanca muhalif hareketlerin de merkezlerinden biri olan Afrika'daki düşünceler Katolik dünyayı şekillendirmiştir. Sömürge döneminde misyonerlik faaliyetlerinin Afrika'daki etkisi sömürgeciler lehine, Afrika'daki halkların aleyhine olmuştur. Söz konusu etkiler ise hala devam etmektedir. Vatikan, II. Vatikan Konsülü sonrasında Afrika ülkeleriyle kurumsal ilişkiler tesis etmeye başlamıştır. Bu kapsamda Vatikan, kıta ülkelerindeki piskoposlar aracılığıyla kurumsal ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Vatikan tarafından 1962 yılında başlatılan kurumsal dışı açılım süreci neticesinde Avrupa merkezli bir Hristiyanlık anlayışının hâkim olduğu Afrika kıtası, Papalık tarafından daha çok yerel bir örgütlenme olarak görülmüştür. Afrika'daki dekolonizasyon sürecinde Papa'nın Afrika ziyareti ve akabinde Kilise-Afrika kıtası ilişkilerinin ele alınacağı bir forum kurmak anlayışıyla tesis edilen "Afrika ve Madagaskar Piskoposluk Konferansları Sempozyumu (The Symposium of Episcopal Conferences of Africa and Madagascar-SECAM)" Vatikan-Afrika ilişkilerinde ilk kurumsal adım olmuştur. Afrika kıtasını ziyaret eden ilk Papa olan VI. Paul'un Temmuz 1969 tarihinde Uganda/Kampala ziyareti sırasında SECAM'ın başlangıcı yapılmıştır. I. ve II. Afrika Sinodları ise Vatikan ve Afrika devletleri arasındaki kurumsal ilişkiye katkı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vatikan, Papalık, SECAM, Afrika Sinodları.

INSTITUTIONALIZATION PROCESS OF AFRICAN-VATICAN RELATIONS

Abstract

The Papacy, one of the most powerful figures in the Christian world, has been cultivated not only religiously but also politically. The spiritual leader of Catholicism, the Pope, is also the ruler of the Vatican State. The relationship between Christianity and Africa dates back to ancient times. The influence of the Christian faith in Africa on Catholicism has always been decisive for the Christian world. Thoughts in Africa, which is one of the centers of anti-European movements, shaped the Catholic world. In the colonial period, the impact of missionary activities in Africa was in favor of the colonialists and against the peoples of Africa. After the II. Vatican Council, he started to establish institutional relations between the Vatican and Africa. In this context, the Vatican has started to develop institutional relations through the bishops in Africa. As a result of the institutional outreach process initiated by the Vatican in 1962, the African continent, where a Eurocentric Christian understanding is dominant, was seen as a local organization by the Papacy. "The Symposium of Episcopal Conferences of Africa and Madagascar-SECAM", which was established with an understanding of establishing a forum in which African-Church relations will be discussed, and the Pope's visit to Africa during the decolonization process in Africa were the first institutional step. SECAM was initiated during the visit of Paul VI, the first Pope to visit Africa, in Uganda/Kampala in July 1969. I. and II. The African Synods, on the other hand, contributed to the institutional relationship between the Vatican and African states.

Keywords: Vatican, Papacy, SECAM, African Synods.

* Şube Müdürü, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, ASBÜ ASBEN Afrika Çalışmaları Yüksek Lisans Öğrencisi, semihsat@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8364-8491.

Giriş

Papalık, Hristiyan dünyasında sahip olduğu kutsallık ve kuşatıcı gücüyle yüzyıllar boyunca insanlık tarihinde çok önemli bir konumda olagelmiştir. Katolik dünyanın en kutsal makamı/şahsiyeti olan Papalık/Papa sadece dini olarak değil, aynı zamanda politik alanda da etkili bir kurumdur. Günümüzde Papa'nın manevi kişiliğinde kutsanan Katoliklik, Vatikan Devleti ile yönetsel bir aygıt olarak vücut bulmuştur. Dolayısıyla Papa ve Vatikan Devleti'ni sadece teolojik bir unsur olarak ele almak, politik etkisini görmek açısından yeterli olmayacaktır.

Dünyadaki 1.3 milyar insanın en kutsal makam olarak saygı duyduğu ve takip ettiği Kutsal Makam, modern dünyada dini etkisiyle aynı oranda politik bir figür de olmuştur. Papanın şahsında kutsanan Katoliklik, Vatikan Devleti'nin 1929 yılında Lateran Anlaşması ile kurulmasıyla birlikte farklı bir boyuta gelmiştir. 1962 yılındaki II. Vatikan Konsülü sonrası dünya politik sahnesinde daha fazla görünür olan Vatikan gerek Papa'nın şahsından gelen gücü gerekse de uluslararası temsil yetki ve kabiliyetine sahip bir devlet olarak Katolik ağırlıklı olmak üzere dünyanın birçok bölgesindeki konumunu güçlendirmiştir.

Nasıl ki Katolik Kilisesi'nin tarihinden bağımsız bir Avrupa tarihi düşünülemezse Avrupalı güçlerin ve bunlarla ilintili Hristiyan misyonerlerin faaliyetleri bağlamında Katolik Kilisesi'nden bağımsız bir Afrika tarihi de eksik kalacaktır. Afrika tarihini oluşturan modern dünya etkilerinden belki de en önemlisi, Hristiyan misyonerlerin öncü olarak Afrika'da uyguladıkları sömürgeleştirmeye uygun alan oluşturma politikasıdır.

Afrika kıtası ve Hristiyanlık ilişkileri çok eski bir kökene sahip olmasının yanında, özellikle Afrika'nın sömürge döneminde misyonerlerin kıtaya etkisi bilinmektedir. Daha çok sömürü ve paylaşım eksenli gelişen Hristiyan misyoner hareketler, çoğu zaman sömürgeci devletlerin kontrolü altında ilerlemiştir. Misyonerler, bölgede etkili olmak isteyen Avrupalı sömürge güçlerinin öncü kuvvetleri olarak faaliyet göstermişlerdir.

Ancak kurumsal bir kimlik olarak Hristiyanlık ve Papa'nın Afrika kıtası ile ilişki kurması 1962'deki II. Vatikan Konsülü sonrasında olmuştur. Papalık, çalışmada da ele alınacağı üzere açılım politikası ile Afrika'da da yapılanmaya gitmiş ve Afrika ülkelerindeki piskoposlar aracılığı ile kurumsal bir kimlik inşa edilmiştir.

Günümüzde kendine has koşullarına ve sistemine rağmen idari yapılanması, kara parçası ve diplomatik misyonları bulunan bir devlet olarak Vatikan'ın Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

gelişiminin, Hristiyanlığın Afrika kıtasındaki tarihi ve gücüne karşılık çok ele alınmadığı görülmektedir. Daha çok ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri ilişkiler bağlamında ele alınan devletlerarası ilişkiler, Vatikan'ın dini temelli yapısı gereği ön plana çıkmamıştır. Ancak Papa'nın dini rolünün yanında, Katolik dünyasında öze ilişkin siyasi ve sosyal gücü bağlamında Vatikan'ın da önemli bir figür olmaktan uzak kalamayacağı görülecektir. Bu çerçevede, çalışmada Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsal olarak gelişim süreci ele alınarak nasıl evirildiği gösterilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada ilk olarak Vatikan Devleti'nin daha iyi anlaşılması için Papalık, Katoliklik gibi olgular hakkında bilgiler aktarılacak, ardından Vatikan Devleti'nin kuruluşu ve dışa açılım süreci incelenecektir. Vatikan'ın 1962 yılında II. Vatikan Konsili çerçevesinde uygulamaya koyduğu kurumsal dışa açılım sürecinin Afrika boyutu incelenerek, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin aşamaları ile söz konusu aşamalarda Vatikan'ın kıtadaki kurumsal faaliyetleri belirtilecektir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki temel amaç, Katolik Kilisesi'nin devletleşme süreci sonrasında -kıtanın politik atmosferi çerçevesinde- Afrika politikasının nasıl şekillendiğini kurumsal olarak ortaya koymaktır. Türkçe literatürde daha çok komplo teorileri bağlamında ele alınan Vatikan tarihine ilişkin olarak sadece birkaç önemli akademik çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte uluslararası bir aktör/devlet olarak Vatikan ile Afrika ülkeleri ilişkileri bağlamında ele alınan hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Vatikan'ın modern anlamda devlet kimliğini kazandığı Lateran Anlaşması sonrasında Afrika ilişkilerinde nasıl bir kurumsal alt yapı kurulduğunu göstermek hedefindedir. Papa manevi ve siyasi gücü gereği dünyanın herhangi bir yerinde olduğu gibi çalışmada da kısmen ele alınacağı üzere Afrika'da da özel olay/bölge/alanlarla ilgilenmektedir. Dolayısıyla söz konusu ilişkilerde olay/alan bazlı bir yaklaşım bu çalışmanın kapsamını açacaktır. Bu bilgiler ışığında çalışmada, Vatikan devletinin Afrika kıtasında kurduğu kurumsal ilişkiler, süreç analizi çerçevesinde ana hatlarıyla ortaya konularak Katolik Kilisesi'nin resmi kaynakları üzerinden Vatikan'ın Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin kurumsal seyri anlatılacaktır.

1. Papalık Tarihi

1.3 milyar insan ile dünyada en çok inanana sahip Roma Katolik Kilisesi'nin ruhani lideri olan Papa, Hz. İsa'nın vekili ve temsilcisi olarak kabul edilir. Papalığın dini meşruiyet bağlamında

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

referans noktası Hz. İsa'nın havarisi Petrus'a hitaben söylediği Kiliseyi onun üzerine kuracağı ve "Koyunlarımı otlat" buyruğundaki iki önemli noktadır (Çoban 2020: 31).

Hz. İsa'nın havarilerinden olan Simon Pierre ilk Papa olarak kabul edilirken, daha sonraki papalar onun halefi olarak görev yapmıştır. (Işık, 2001: 28). Roma Piskoposu ismini de kullanan Papa'nın şahsında Kutsal Makam olarak adlandırılan ruhani bir makam bulunur. Papa'nın şahsıyla özdeşleşmiş bu makam, devlet ve siyasi birimin üzerinde bir yapı teşkil eder. Dolayısıyla, Papalık ve Vatikan Devleti doğrudan aynı şeyler değildir. Papalık, Vatikan Devleti'ni de temsil eden, gücünü Kutsal Makam olarak adlandırılan manevi bir konumdan alan, özü itibarıyla Vatikan Devleti'nin bir üst otoritesidir (Rieck ve Niebuhr, 2015: 40). Bu bakımdan Papa, Vatikan Devleti'nin var olma sebebini teşkil etmektedir. Papa'nın kutsallığı ya da yüceliği kendisinden değil, Kilise'nin başının Hz. İsa olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Vatikan Devleti'nde Kutsal Makam'ın rolünün daha öze ilişkin olduğu ve devlet üstü bir durum sergilediği görülecektir (Işık, 2001: 29).

Papalık-imparatorluk/devlet ilişkileri, Papalığın tesisinden itibaren güç mücadelesi üzerine şekillenmiştir. Çok erken çağlarda dahi Papalık ile imparatorlar arasında süren mücadele daha çok dönemin en büyük gücü Roma İmparatorluğu içinde cereyan etmiştir. Özellikle Hristiyanlığın devlet dini olması ile birlikte Papa'ya tahsis edilen Lateran Sarayı'ndan gücünü arttırmaya çalışan Kilise'nin imparator ile giriştiği mücadele, kendisini İstanbul-Roma mücadelesi olarak göstermiştir (Çoban, 2020: 59).

Papalığın dünyevi otorite edinme konusunda kırılma noktalarından en önemlisi Fransız kralları ile kurduğu ilişki neticesinde olmuştur. Papalık, İtalya'daki 8. yüzyıldaki güç dengesi bağlamında Fransız Kralı Pepin ile kurduğu karşılıklı çıkar ilişki neticesinde, kralın kendisini koruması karşılığında kralın ailesi dışında herhangi birini yönetici olarak tanımayıp aforoz etmiştir. Kurulan bu ilişki neticesinde Papalık artık toprak sahibi olmuş ve dünyevi otorite olma yolunda büyük adım atmıştır (Çoban, 2020: 74).

Sahip olduğu manevi gücün yanında yıllar içerisinde önemli politik bir figür olarak belirmeye başlayan Kutsal Makam/Papa, siyasi amaçlar gütmeye başlamış ve bu doğrultuda bağımsız bir figür olarak hareket etmiştir. Papalığın gücünü göstermesi açısından önemli anlardan biri Fransız Kral Charlemange'ye tacın Papa III. Leon tarafından giydirilmesi olmuştur (Işık, 2001: 34). Avrupa'daki devletlerin Roma mirasına sahip çıkması o dönem için büyüklük retoriği olarak

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

kendini göstermiştir. Tahta yeni çıkan Fransız Kralı Charlemange, 800 yılında Roma'ya gerçekleştirdiği ziyaretinde, kendisine St. Peter Kilisesi'nde taç giydirilmiş ve Roma İmparatoru ilan edilmiştir. Böylelikle Hristiyanlığın Batı kanadının Bizans ile ilişkisi kopmuş ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu kurulmuştur. Papalığın siyasetteki etkisi açısından önemli bir yer işgal eden bu süreç, zaman içinde Papa'nın daha da güç kazanması ve özellikle XI. yüzyıldan itibaren Papa-İmparator çatışması olarak devam etmiştir (Çoban, 2020: 76).

Papa III. Innocent (1198-1216)'in ifadesiyle Papa, Tanrı ile insan arasındadır. Hz. İsa da Kilise'yi, St. Pierre değil, onun gizli hükümetine emanet etmiştir. Görüldüğü üzere hükümet ve işleyen bir sistemin devamlılığı söz konusudur (Işık, 2001: 37). Kutsal Makam, her dönem ayrı bir güç olarak kendini göstermiştir. Papalık makamı tesis edildiği ilk günden itibaren, o günkü koşullarda yöneticilere karşı kendi iktidarının peşinde olmuş; kimi zaman yönetime sahip çıkmış, kimi zaman ise o dönemki imparatorun en büyük muhalifi olmuştur. Papalığın bu siyasi tavrı dönemin siyasi gücü imparatorluklar ile arasında çatışma ve anlaşmazlıkların oluşmasına yol açmıştır (Işık, 2001: 30).

17. yüzyıldan itibaren Katolik Kilisesi'nin mücadele ettiği esas unsur Aydınlanma ve Modernizm Çağı olmuştur. Bu dönemde ayrıca 1648 yılındaki Vestfalya Antlaşması ile başlayan ve modern devletin doğumunu simgeleyen, din olgusunun devlet yönetimindeki etkisinin azatılması yönündeki gelişme de Kilise için bir diğer zorlayıcı etken olmuştur (Çoban, 2020: 168). Vestfalya Antlaşması ve bir sonraki yüzyılda gerçekleşen Fransız Devrimi ile uluslararası alanda güç kaybeden Papalık, 1870 yılında İtalya'daki siyasi atmosferin de etkisiyle varoluşsal bir sorun yaşamıştır (Rieck ve Niebuhr, 2015: 43).

Bu noktada, modern çağ/aydınlanma ve modern anlamda uluslararası aktörler ve kuralların ortaya çıkışı ile sıkıntıya giren Papa IX. Pius stratejik bir hamle ile I. Vatikan Konsili'ni icra ederek, Papa'nın yanılmazlığı ilkesini Katolik dünyaya kabul ettirmiştir. Böylelikle bilim ve aydınlanma karşısında kendisine bir nevi koruma kalkanı sağlayan Papalık, uluslararası alanda gücünü korumaya çalışmıştır (Çoban, 2020: 176).

Papalık, tarihin bazı dönemlerinde güç anlamında bir kayba uğrasa da manevi gücünün de etkisiyle dönemin politik güçleri arasında olmuştur. Doğu-Batı Kilisesi'nin birbirlerinden ayrılarak iki ayrı olgu olarak ortaya çıkması, Katolik Kilisesi özelinde Papaların siyasi şartlar nedeniyle Roma dışında yaşadığı dönemlerde bile Katolik Kilisesi bir güç unsuru olarak kalmıştır. 1870 yılına

kadar bağımsız bir devlet ihtiyacı içinde olmayan Papalık, İtalya’da birlik arayışları esnasında saldırıya uğrayınca ayrı bir koruma ihtiyacı hissetmiştir (Işık, 2001: 88). İtalyan Birliği’nin kurulması maksadıyla Papalığa ait yerler ele geçirilmeye başlayınca İtalyan idaresine girmek istemeyen Kilise’ye karşı İtalya, Vatikan’ın o dönem hukuki statüsünün belirlenmesi amacıyla 1871 yılında “Teminat Kanunu” adı altında bir yasa uygulamaya koymuştur. Buna göre dini olarak güvence altında ve bağımsız olan Papa, siyasi olarak İtalya’ya bağlı olması planlanmıştır. Ancak dönemin Papalığı bu kararı kabul etmeyerek kendilerini “devletin tutsakları” olarak tanımlamış ve bu dönem boyunca Papa, kendine ait bölgeden dışarı çıkmamıştır (Güllü, 2019: 2).

2. Vatikan Devleti’nin Kuruluşu

İtalya ile Papalık arasındaki tartışmalar, 11 Şubat 1929 tarihinde İtalya Kralı adına Başbakan Benito Mussolini ve Kutsal Makam arasında imzalanan Lateran Anlaşması sonucunda Vatikan Devleti’nin kurulması ile son bulmuştur. Buna göre Vatikan Devleti, bağımsız ve egemenlik hakkı olan bir devlet olarak tanınmış ve Katolik dünyanın merkezi olarak ilan edilmiştir (Encyclopaedia Britannica, 2022).

Roma şehrinin içinde kurulan Vatikan, İtalya ile olan 3.4 km’lik sınır ve 44 hektarlık yüzölçümü ile dünyanın en küçük bağımsız devletidir (CIA Factbook, 2022). Resmi olarak dini bir monarşi olan Vatikan’ın kendine ait vatandaşlığı, yürütmesi ve yargısı vardır. Vatikan’daki kardinaller tarafından seçilen Papa ise devletin başı ve yöneticisidir. Klasik mikrodevlet örneklerinden farklı olarak Vatikan, kendine ait banka, iletişim ağı ve yayın organlarına sahiptir (Işık, 2001: 93).

1933 yılında imzalanan Devletlerin Hak ve Görevlerine ilişkin Montevideo Sözleşmesi gereği klasik anlamda bağımsız bir devletin sahip olması gereken; sınırları belli bir toprak parçası, kalıcı bir nüfus, yönetici iktidar olarak hükümet ve diğer devletlerle ilişki kurabilme kabiliyetine sahip olma bağlamında asgari şartlara sahip Vatikan Devleti kendine has bir ülke/yönetim sistemi ortaya koymaktadır (Krákorová ve Österreicher, 2015: 3).

Vatikan Devleti’nin kurulması, Papa’ya modern dünyanın uluslararası politikasında somut bir aktör olarak yer vermiş, onu hükümet dışı organizasyondan daha kurumsal bir kimliğe kavuşturmuştur. Bu kurumsal kimlik neticesinde merkezileşmesini daha da sağlamlaştıran Vatikan, sahip olduğu rahip, piskopos gibi dini unsurlar ile bir devlete ait olması gereken ağları sağlam bir zemine oturtmuştur (Mayer, 2000: 82).

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Papa, bünyesinde hepsi hem birbirinden farklı hem de birbirleriyle bağlantılı rollere sahiptir. Devletin ve hükümet aygıtının başı olarak devlet başkanı, uluslararası hukukta egemen bir unsur olarak Kutsal Makam ve Katolik Kilisesi'nin başı olmak üzere üç ayrı ama aynı zamanda iç içe geçmiş iradesiyle gücünü sürdürmektedir (Rieck ve Niebuhr, 2015: 42). Vestfalya Antlaşması neticesinde ortaya çıkan devletler sistemi içinde kendine has bir statüye sahip olan Vatikan'ın, esas gücü Papa'nın sahip olduğu Kutsal Makam'dan gelmektedir (Matlary, 2007: 82).

3. Vatikan'ın Dünyaya Açılması: II. Vatikan Konsili

Soğuk Savaş ile birlikte kendini liberalizm ve komünizm arasında üçüncü bir yol olarak görmeye başlayan Kilise ve Papa, II. Dünya Savaşı sonrası etkisini daha da arttırmıştır. Özellikle dekolonizasyon döneminde üçüncü bir yol anlayışıyla hareket eden Kilise, Batılı devletlerin boşalttığı alanlarda gücünü arttırmış, aynı zamanda komünizme karşı da mücadele etmiştir. Dünyaya açılımı ifade eden II. Vatikan Konsili de böyle bir atmosferde gerçekleştirilmiştir (Rieck ve Niebuhr, 2015: 45).

I. Vatikan Konsili'nde "Papanın Yanılmazlığı" üzerine tesis edilen ve aydınlanma çağına karşı bir direnme sembolü olan dönemden sonra dünya; iki büyük savaş, sömürgecilikten kurtulan yeni devletlerin ortaya çıkışı, yeni ekonomik sistemler, üçüncü dünyanın ortaya çıkışı gibi birbiriyle doğrudan bağlantılı birçok olayla karşılaşmıştır. Böyle bir dönemde Katolik Kilisesi de yeni dünyadan kopmamak ve etki alanını sürdürmek için II. Vatikan Konsili'ni toplayarak girişimde bulunmuştur (Taşpınar, 2011: 109).

Kilise tarafından çağdaşlaşma anlamına gelen "Aggiornamento" terimi ile ifade edilen yeni süreçte Vatikan, dünya politikalarını yakından takip ettiğini göstermiş ve dünya ile adaptasyonunu üst seviyeye çıkarmak için II. Vatikan Konsili'ni tertip etmiştir. Böylelikle Kilise, geleneksel konsillerin aksine II. Vatikan Konsili ile birlikte modern dünyaya ayak uydurmak, politika geliştirmek ve etkisini pekiştirmek konularında adımlar atmayı hedeflemiştir (Mayer, 2000: 86).

4. Vatikan-Afrika Kıtası İlişkileri

Afrika kıtası, Hristiyanlık üzerinde sahip olduğu derin etkiyle diğer bölge ve kıtalardan farklı bir konumda bulunmaktadır. Özellikle Hristiyanlık ve Papalık tarihinde önemli dönüm noktaları ve kırılmaları, Afrika merkezli düşünsel altyapısıyla beslenerek, Katolik dünyada köklü değişikliklere neden olmuştur.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Öncelikle Hristiyanlıktaki en önemli kararlardan biri sayılan Kilise dilinin değiştirilmesi Afrika kökenli bir Papa'nın harekete geçmesi ile olmuştur. Roma Libyası'nın önemli şehirlerinden biri olan Leptis Magna'da dünyaya gelen Papa I. Victor (189-198) Katolik Kilisesi'nin resmi dilini, Hristiyanlığı Yahudi etkisinden kurtarmak amacıyla Yunancadan Latinceye çevirmiştir. Böylelikle Hristiyanlığın Doğu-Batı olarak bölünmesine giden yolda en önemli adımlardan biri Papa I. Victor tarafından atılmıştır (Çoban, 2020: 37).

Papalık makamını ileriki süreçte oldukça zorlayacak olan Papalık'a yönelik ilk itirazlar da Afrika'dan gelmiştir. Papa'nın kendisini Katolik Kilisesi ile bir tutamayacağını belirten Kartaca Piskoposu Aziz/Saint Cyprien Papalık makamını kabul etmemiş ve dolayısıyla dönemin Papası Corneille (251-253)'i kabul etmediğini ifade etmiştir (Işık, 2001: 32).

Hristiyanlığın en önemli dönüm noktalarından biri olan İznik Konsili'nin gerçekleştirilmesi ve akabinde Hristiyanlığın Roma eksenine kayması da yine Afrika kıtasında doğan muhalif akımlar sayesinde olmuştur. O dönem itibarıyla Hristiyanlığın artık serbest bir şekilde kabul edilip, temsil edilebilmesiyle birlikte Katolik Kilisesi içinde farklı sesler de yükselmeye başlamıştır. Hristiyanlıktaki Hz. İsa'nın Tanrı olduğuna dair görüşe aykırı iki görüş Afrika kıtasından yükselmiştir. Din adamlarının hatasız olması gerektiğini savunan Donatizm ve Hristiyanlık'taki teslis inancındaki Baba-Oğul-Tanrı arasındaki ilişkiye farklı bir yaklaşım getiren Aryuşçuluk Hz. İsa'nın Tanrı olmadığını vurgulayarak, genel görüşe karşı çıkmışlardır. Aryus ve onu destekleyenlerin güç kazanması üzerine Roma İmparatoru 325 yılında Hristiyanlığın ilk konsülü olan İznik Konsülü'nü toplamıştır (Çoban, 2020: 45).

Afrika merkezli başlayan Hristiyanlıktaki tartışmalar, yine Afrika'daki dini unsurların birbirleri ile mücadelesi neticesinde Hristiyanlığın Roma eksenli bir hüviyet kazanmasına sebep olmuştur. Aryuşçuluk ile başlayan tartışmalar neticesinde toplanan İznik Konsülü'ndeki kararlar Aryus'un en büyük düşmanı olan İskenderiye Piskoposu Athanasius'un gayretleriyle Aryus'un aleyhine olmuştur. Bunun neticesinde Roma Kilisesi'nin metropolitan yani diğer kiliselere göre Antakya ve İskenderiye kiliseleri ile birlikte üstün konuma oturmuştur (Çoban, 2020: 46). Görüldüğü üzere Papalık makamında öze ilişkin olan ve Hristiyan dünyanın geleceğini şekillendiren düşünce ve eylemlerin Afrika merkezli olması dikkat çekicidir. Ancak İslam'ın yükselişi, Avrupa merkezli gelişmeye başlayan Hristiyanlık, dünya siyasi ve ekonomik gücünün kuzeye kayması gibi nedenler Papalık nezdinde Afrika kıtasının önemini her geçen gün azaltmıştır.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Avrupalı güçlerin Afrika'yı sömürge objesi olarak keşfetmesi ile birlikte, kıta Hristiyanlık için bir araç olmaktan öteye gidememiştir. Özellikle Avrupalı sömürge güçlerinin misyonerlik üzerinden Afrika ülkelerinde etki tesis etmesi tarihte yerini almıştır. 20. yüzyıl ile birlikte Afrika kıtasının yerel dinleri bir gerileme içine girmiş, söz konusu dinlerin yerini İslam ve Hristiyanlık almaya başlamıştır (Sherwood, 2018). Koloni güçlerinin de kendi çıkarları doğrultusunda misyonerlerden faydalanmaları ve bu ekseninde Hristiyanlığı desteklemeleri Hristiyanlığın modern Afrika'daki etkisine katkı yapmıştır (Mayer, 2000:78).

Çalışmanın da konusu olan Vatikan-Afrika kıtası ilişkileri ekseninde kurumsal ilişkiler ise II. Vatikan Konsili'nden sonra kurulmuştur. Katolik Kilisesi'nin Soğuk Savaş koşullarında yeni dünyaya adaptasyonu sağlamaya yönelik attığı bir adım olarak II. Vatikan Konsili kısa vadede Afrika'da bir etki yapmamasına rağmen, orta ve uzun vadede kıtadaki dekolonizasyon süreci ve dünya sisteminin de etkisiyle kurumsal bir yapıya bürünmüştür.

Afrika'da anti-kolonyalist mücadelenin olduğu bir dönemde yapılan konsil neticesinde, sömürge sonrası döneme hazırlanan bir kilise anlayışının ortaya çıktığı söylenebilecektir (Mayer, 2000: 77). Keza aynı dönem, Soğuk Savaş'ın da en tepe noktasına doğru tırmandığı bir dönemdir. II. Vatikan Konsili'nin Afrika ülkelerindeki dekolonizasyon süreci boyunca yapılması, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinde yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Öncelikle konsile Afrikalı din adamlarının katılması Roma için yeni bir dönemi ifade etmiştir. Avrupa sömürgeciliğinin sona erdiği dönemde Hristiyan zenci din adamlarının konsilde Afrika kıtasını temsil etmesi, Vatikan-Afrika ilişkilerinde “Yeni Afrika” terimini ön plana çıkarmıştır (Borusso, 2014: 99).

1962 yılında gerçekleştirilen II. Vatikan Konsili'ne katılan 2381 din adamından 273'ü Afrika ülkelerinden gelmiştir. Ancak siyah ırk etkisi sadece Afrika'dan gelenlerle sınırlı kalmamıştır. Bunların yanında birçoğu kıtadan gelen 77 Afrika kökenli din adamı da Konsile katılmıştır. Konsil neticesinde oluşturulan kurullara Afrika'nın farklı ülkelerinden psikoposlar temsilci olarak atanmıştır. Konsil boyunca, Afrikalı din adamlarının ana gündem maddeleri ekonomik ve sosyal problemler, ırk ayrımcılığı ve sömürgeciliğin yarattığı problemler olmuştur (Borusso, 2014: 100).

II. Vatikan Konsili'ne katılan Afrikalı din adamları sadece sayı olarak değil etki olarak da varlık gösterememişlerdir. Ancak II. Vatikan Konsili'ne kadar daha çok Avrupa merkezli bir kilise anlayışına sahip ve teorik olarak altyapısı gelişmemiş, bölgeye/yerele özgü bir Hristiyanlığına

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

sahip olmayan Afrika kıtasının konsilde varlık gösterememesi de normal karşılanabilecektir (Orobator, 2013: 288-289). Keza II. Vatikan Konsili'nin yapıldığı sırada Vatikan ile Afrika ülkelerindeki kiliseler arasında hiyerarşik bir ilişki söz konusudur. Ayrıca konsile katılan Afrikalı din adamlarının birçoğu Avrupa merkezli bir bakış açısıyla yetiştirilmiş, Avrupa altyapısına sahip insanlardan oluşmuştur. Konsilde Afrika organizasyonunu yapan kişi bile Hollanda asıllı bir beyaz olan ve misyoner olarak kıtaya gelen Joseph Blomjous olmuştur (Magesa, 2012: 7).

Konsil sırasında gündeme gelen ve hakkında kararlar alınan konulardan biri de misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Bu noktada, Afrika ülkelerinde dekolonizasyon süreci devam ederken, sömürgecilik tarihi ile özdeşleşen misyonerlik faaliyetlerinin Afrikalılar nezdinde olumsuz bir etki yapacağı aşikardır. Dolayısıyla Vatikan, özellikle Afrika'daki misyonerlik faaliyetleri ile ilgili olarak çeşitli adımlar atmıştır. Öncelikle Uganda'da 1886 yılında o dönemki Buganda kralı Kabaka Mwanga II tarafından öldürülen Ugandalı 18 Katolik aziz ilan edilmiştir. Ayrıca Vatikan, misyonerlik kavramına yeni bir boyut getirmiş, bu kapsamda misyonerlik faaliyetlerini sömürgecilik döneminde ele alındığı şekliyle “medenileştirme” kavramından, tamamen İncil öğretisi eksenine kaydırmıştır (Borusso, 2014: 100). Ancak aziz ilan edilen Katolik şehitlerin öldürülme sebebine ilişkin olarak, Kral Kabaka Mwanga II tarafından, beyazların misyonerlik faaliyetleri adı altında gerçekleştirdiği sömürgecilik faaliyetleri olduğu iddia edilmiştir (Visituganda, 2022). Benzer şekilde misyonerlik kavramının Afrika'daki olumsuz algısının, II. Vatikan Konsili'nde değiştirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Konsil boyunca Afrika özeline ilişkin sayılabilecek kararların günün şartlarına uygun hale getirildiği görülmektedir.

II. Vatikan Konsili'nde birçok dini kararın yanında Katolikliğin etki alanı anlamında farklı dinlerle ilişkiler bağlamında Nostra Aetate Bildirisi, çalışmanın konusu olan Kilise-Afrika kıtası ilişkileri bağlamında önem arz etmektedir. Katoliklerin diğer semavi dinlerin yanısıra kıtadaki dinlerle de iletişime geçmesi temeli üzerine kurulu olan bu ilişki biçimi, orta ve uzun vadede Katolik Kilisesi'nin Afrika'daki etkisine olumlu yansarak dış dünyaya açılım konusunda önemli bir adım olarak görülebilir (Taşpınar, 2011: 116). Dahası, son dönemde Afrika'daki Hristiyan sayısındaki artışın da bu ilişki biçiminin neticesi olduğu söylenebilir. Keza Katolik Kilisesi, II. Vatikan Konsili neticesinde yayınlanan kararnameler ile birlikte misyonerlik faaliyetleri modern dünya ile uyumlu hale getirmeye çalışmış, Katolik Kilisesi'ne yeni din adamı kazandırma amacı çerçevesinde dış dünya ile iletişim artmıştır. Bununla birlikte, Katolik Kilisesi'nin farklı dinlerle ilişkileri bağlamında ele alınan kararlar gereği Afrika dinleri yok sayılmıştır. Kilise farklı din olarak

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

İslam, Yahudilik, Budistlik ve Hinduizm gibi kapsayıcılığı fazla olan dinler ile ilgilenmiştir. Bu süreçte kıtadaki Hristiyanlık, Vatikan için yerel bir yapılanma olarak görülmüştür (Magesa, 2012: 9). Avrupa merkezli şekillenen Konsil, özgürleşme sürecini yaşayan ve bu doğrultuda gayret gösteren Afrika için, üstten alta doğru şekillenen bir yapı olmuştur. Dolayısıyla II. Vatikan Konsili, kıta için yapıldığı dönem itibarıyla kısa vadede doğrudan bir etkide bulunmamış, ancak uzun vadede Afrika'daki diğer dinlere ulaşılmıştır.

Papa VI. Paul (1963-1978), 1969'da Uganda'nın başkenti Kampala'yı ziyaret etmiştir. Afrika'yı ziyaret eden ilk Papa olmasının yanında diplomatik anlamda ülke ziyaretleri yapan ilk Papa özelliğini de taşımaktadır. Dönem itibarıyla dekolonizasyon sürecinin başladığı, başta Afrika ülkeleri olmak üzere dünyada Avrupa egemenliğinin azaldığı yıllarda, Papa'nın Afrika ziyareti önemlidir.

Soğuk Savaş sonrası Hristiyan coğrafya ile uğraşan Vatikan'ın bir diğer uğraş alanı da Kuzey-Güney çatışması ile bağlantılı olarak fakirlik üzerine olmuştur. II. Vatikan Konsili ve hemen akabindeki on yılda fakirliğin giderilmesi, gelişme ve sosyal olaylarla ilgilenen Vatikan, gelişmiş ve gelişmekte ülkeler ile ilişkilerinde temel argümanını ekonomik ve sosyal olgular üzerine inşa etmiştir (Evans, 1992: 29). Soğuk Savaş'ın bitişi ile başlayan yeni politik sistemde Vatikan, dünyadaki en eski yapılardan biri olmanın kapsayıcılığı ile birlikte gözle görülür şekilde aktif bir aktör haline gelmiş, Kutsal Makam'ın yumuşak gücü ekseninde Afrika kıtası ile daha fazla ilgilenmeye başlamıştır.

II. Vatikan Konsili ile birlikte Afrika Hristiyanlığı ve Kilisesi anlayışı öne çıkmıştır. Buna ek olarak Hristiyanlığın Latince dışında dillerle pratiğine geçmesi ile birlikte Afrikalı Hristiyanlar ile Vatikan arasında Latince dışında Afrikalıların anlayabildiği diller vasıtasıyla iletişim kurulmuştur (Orobator, 2013: 290-291). Böylelikle teoriden pratiğe geçecek olan ilişkinin ilk uygulamaları Konsil sonrası görülecektir. Bu kapsamda II. Vatikan Konsili sonrasında yerelleşme faaliyetlerini hızlandıran Kilise, Latin Amerika, Afrika ve Asya'da küçük Hristiyan toplulukların gelişmesi için kurumsal faaliyetlere girişmiştir.

Yine aynı dönemde Afrika ülkelerindeki dekolonizasyon süreci ve sonrasında başlayan iç karışıklıklar neticesinde, kıtada görev yapan birçok misyoner saldırıya uğramıştır. Öldürülen misyonerler daha çok casusluk, hükümetle iş birliği gibi nedenlerle şiddete maruz kalmışlardır. Bu nedenden dolayı da Afrika'da faaliyet gösteren misyoner hareketler, yeni kıtaya uyum çerçevesinde

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

değerlendirmeler yapmışlar, üniversitelerde misyonerlik çalışmaları adı altında kürsüler kurarak yeni döneme adapte olmaya çalışmışlardır (Borusso, 2014: 102-103).

II. Vatikan Konsili Afrika kıtasında bir uyanışa neden olmuştur. Konsil’de doğrudan Afrika ile ilgili bir durum ele alınmamasına rağmen, Konsil sonrası Afrika’da kendine özgü bir Katoliklik anlayışı ortaya çıkmıştır. Afrika dilleri, kültürü, renkleriyle dinde Afrikanizasyon dönemi başlamıştır. Bu durum dini anlamda olsa da Afrika’daki Katoliklik algısının uzun dönemli psikolojik altyapısını hazırlamıştır (Sundkler ve Steed, 2004: 1023).

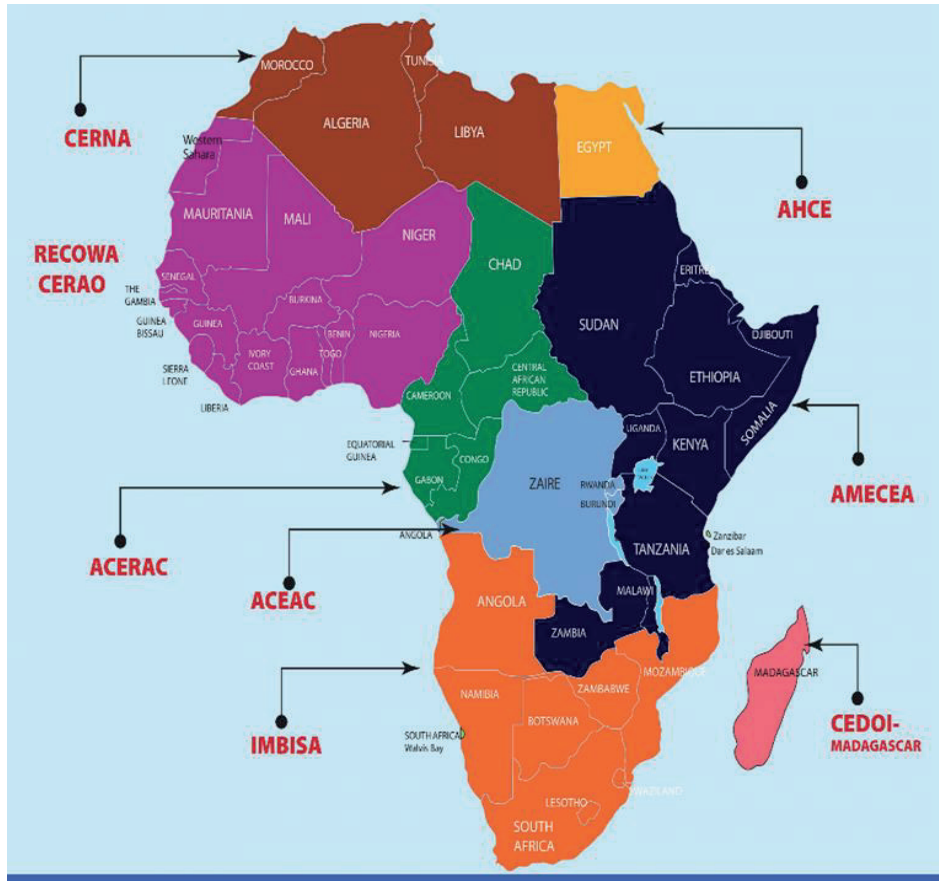
1974 yılında gerçekleştirilen dünyadaki tüm piskoposları bünyesinde toplayan Genel Sinod’ta (Hristiyanlıkta, kilise temsilcilerinin çeşitli konuları tartışmak ya da karara bağlamak üzere toplandığı meclis) İncil’in öğretilmesi üzerine görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu Sinod ile birlikte, daha önce başlamış olan Afrika’daki kimlik ve özgürlük uyanışıyla da bağlantılı olarak Afrika ülkelerindeki Katolik nüfusta Avrupa merkezli Vatikan/Kilise anlayışına karşı bir hareketlenme başlamıştır. Siyasi olarak sömürgeci güçlere karşı mücadele vermiş olan/veren Afrika devletlerine kıtadaki Katolik Kiliseleri de eklenmiş ve aynı şekilde Avrupa merkezli kilise yapılanmasına karşı seslerini yükseltmeye başlamıştır (Magesa, 2012: 9).

II. Vatikan Konsili’nde temelleri atılan ve Kilise-Afrika kıtası ilişkilerinin ele alacağı bir forum kurmak üzerine bir anlayışla kurulan “Afrika ve Madagaskar Piskoposluk Konferansları Sempozyumu (The Symposium of Episcopal Conferences of Africa and Madagascar-SECAM)” Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinde ilk kurumsal adım olmuştur. Afrika’yı ziyaret eden ilk Papa olan VI. Paul’un Temmuz 1969 tarihinde Uganda/Kampala ziyareti sırasında SECAM’ın başlangıcı yapılmış ve kurumsal anlamda Afrikalılık üzerine inşa edilen bir Katolikliğin ilk adımı atılmıştır. Merkezi Gana/Akra’da bulunan SECAM’ın resmi dilleri İngilizce, Fransızca ve Portekizcedir (SECAM, 2022a). SECAM bünyesinde sekiz adet bölgesel konferans/birlik barındırmaktadır (SECAM, 2022b):

- Mısır Katolik Hiyerarşi Meclisi (Assembly of the Catholic Hierarchy of Egypt-AHCE),
- Orta Afrika Piskopos Konferansları Birliği (Association of Episcopal Conferences of Central Africa-ACEAC),
- Orta Afrika Bölgesi Piskoposluk Konferansları Birliği (Association of Episcopal Conferences of Central Africa Region-ACERAC),

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

- Doğu Afrika Üye Piskoposluk Konferansları Birliği (Association of Member Episcopal Conferences of Eastern Africa-AMECEA),
- Güney Afrika Piskoposlarının Bölge Arası Oturumu (Inter-Regional Meeting of the Bishops of Southern Africa-IMBISA),
- Hint Okyanusu Piskoposluk Konferansları-Madagaskar (Madagascar-Episcopal Conferences of the Indian Ocean-CEDOI),
- Kuzey Afrika Bölgesel Piskoposluk Konferansı (Regional Episcopal Conference of North Africa-CERNA),
- -Batı Afrika Bölgesel Piskoposluk Konferansı (Regional Episcopal Conference of West Africa-RECOWA/CERAO)

Resim 1. SECAM birliklerini gösteren bir tasnif (SECAM, 2022b).

SECAM'ın kurulmasının yanında, SECAM bölgesel konferansları kapsamında yer alan AMECA ise kıtada Katolik Kilisesi'nin geleceğine yönelik 1973 yılında Nairobi'de yaptığı

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

toplantıyla birlikte Katolik Kilisesi'nin kıtadaki 1980'li yıllarda uygulanacak planlamalarını yapmıştır. Bu planlamalarla birlikte Afrika'daki Katoliklik anlayışının yerele özgü bir şekle kavuşturularak, Avrupa merkezci bakış açısından kurtulması yolunda önemli bir adım atılmıştır (Magesa, 2012: 10).

SECAM ile birlikte Afrika içinde Katolik kiliseleri teolojik açıdan gelişim kaydederken aynı zamanda daha yapısal ve işlevsel bir hale bürünmüştür. Kıtadaki kiliselerin kendi içsel kurumsallığında büyük bir adım atarak, güçlü ve ortak hareket etme kabiliyetine kavuşması ile birlikte, Vatikan da kıtadan yükselen Afrika Sinodu taleplerine kayıtsız kalamamıştır (Vatican, 2022a). Afrikalı din adamlarından özellikle 1980'li yıllarda Afrika Sinodu'nun oluşturulması yönünde talepler gelse de 1989'un sonuna kadar Papa'dan olumlu bir dönüş alınmamıştır. 1989 yılında Papalık, birkaç yıl içinde kıtaya özgü bir sinodun toplanabileceğini belirtmiştir. Bu kapsamda Afrikalıların isteği 1994 yılında gerçekleşmiş ve kıtadan gelen 200 din adamının katılımıyla Roma'da I. Afrika Sinodu yapılmıştır (Sundkler ve Steed, 2004: 1024).

10 Nisan-8 Mayıs 1994 tarihleri arasında Roma'da Saint Peter Kilisesi'nde Afrika'dan gelen din adamlarının katılımı ile gerçekleştirilen I. Afrika Sinodu, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin resmi olarak kurumsal zemine oturtan en önemli gelişme olmuştur. I. Afrika Sinodu'nda Genel Piskoposlar tarafından hazırlanan ve Lineamenta olarak anılan, toplantılar/görüşmeler sırasında fikir alışverişinde bulunmak için hazırlanan 81 sorudan oluşan metinler ekseninde ele alınan konular tartışılmıştır (Vatican, 2022b).

Bu konular kapsamında, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin dini boyutunun dışında, Afrika ülkelerindeki diğer dinler ile Katoliklerin ilişkisi, Afrika'nın Vatikan ve Papadan beklentileri, sosyal duruma ilişkin detaylı bilgi alışverişi gibi konular ele alınmıştır. Gelecek dönemde kıtada Kilise'nin ve evanjelizasyonun görüşüldüğü toplantılarda, din dışında kıtanın kolonyal geçmişine bağlı yaşadığı sıkıntılar, Afrika kültürü, zengin kaynaklarına rağmen yaşadığı fakirlik gibi kıtanın özüne ilişkin konular da tartışılmıştır (Vatican, 2022a). Temel olarak bir sonraki adımdan önce atılan ilk ve detaylı adım olarak görülebilecek I. Afrika Sinodu ile birlikte Vatikan, Afrika ülkeleriyle artık bir devlet olarak da pragmatik ve kurumsal bir ilişki biçimi kurmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinin hemen akabinde yapılan Sinod, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin Milenyum çağına hazırlanması biçiminde gelişmiştir. Daha önce de ifade edilen diğer dinlerle ilişki kapsamında özellikle İslam konusu detaylı olarak görüşülmüştür. Diğer dikkat çekici bir nokta da

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Afrika kültürüne özgü sosyal yaşam, evlilik, kadının statüsü, ritüeller gibi temel konuların Katoliklik açısından ele alınması olmuştur (Vatican, 2022c).

Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerini 2000’li yıllara hazırlamak için stratejik planlama yapılan I. Afrika Sinodu sonrası, 15 yıl sonra, 2009 yılında II. Afrika Sinodu, Vatikan’da gerçekleştirilmiştir. 2006 yılında Lineamentası hazırlanan Sinod için ele alınacak konulara bakıldığında; 1994 sonrası dönemdeki negatif ve pozitif gelişmelerin yanında daha çok sosyolojik, ekonomik, kültürel ve politik konuların ön planda olduğu görülecektir. Bunların yanında İslam dinine de ayrı bir başlık açılmıştır.

Afrika’nın önemine vurgu yapılan Lineamenta’da, bazı bölgelerdeki çatışmaların yumuşaması, kadınların statüsü, yolsuzluğun üzerine gidilmesi konularını pozitif olaylar olarak ele alırken; Afrika ülkelerinin her geçen gün fakirleşmesi, AIDS, gelir adaletsizliği gibi kıtanın kronik sorunları olumsuz olarak ifade edilmiştir. Küreselleşme olgusuna da vurgu yapılmış, Afrika kültürü ile küreselleşme arasındaki etkileşim vurgulanmıştır.

Bu hususlar ışığında 2009 yılında gerçekleştirilen II. Afrika Sinodu’nda ilk olarak geçmişten o güne kadar olan kurumsal ilişkiler incelenmiştir. Lineamentadaki konular bağlamında işleyen süreçte, I. Afrika Sinodu’nun aksine daha fazla sosyo-politik konular ön planda olmuştur. Afrika’nın mevcut durumundaki olumsuzluğa vurgu yapılırken, sömürge dönemine ait çok yüzeysel atıflar ile post kolonyal dönemde ortaya çıkan devletlerin başarısızlığı hususları ifade edilmiştir. Afrika’da barışın sağlanmasının her zamankinden daha önemli olduğunun vurgulanması ile biten II. Afrika Sinodu, yeni dünya düzeninde kıtanın artan önemini göz ardı etmemiştir (Vatican, 2022d).

Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsal zeminde ikinci önemli adımı olan II. Afrika Sinodu’ndan sonra günümüze kadar herhangi bir Afrika Sinodu yapılmamış olsa da bir devlet olarak Vatikan’ın Afrika ülkelerindeki faaliyetleri hız kesmeden devam etmektedir. Vatikan’ın elçilik statüsünde faaliyet gösteren ve Apostolic Nunciature olarak ifade edilen diplomatik misyonları halihazırda 31 ülkede hizmet vermektedir. Bunun yanında Kutsal Makam’ın Afrika Birliği’nde gözlemci statüsü de bulunmaktadır. Ayrıca Vatikan yumuşak güç anlamında kullandığı en etkili araçlardan biri olan insani yardımları da, yönetiminde doğrudan söz sahibi olduğu Katolik insani yardım kuruluşu olan Caritas International aracılığı yapmaktadır (Rieck ve Niebuhr, 2015:

54). Caritas, Afrika'da 31 ülkede piskopos ve papazların yönlendirmesi ile gönüllülük esasıyla faaliyet göstermektedir (Caritas, 2022).

SECAM tarafından organize edilen ve 5-8 Aralık 2019 tarihleri arasında Nijerya'nın Enugu kentinde gerçekleştirilen Pan-Afrika Katolik Kongresi'nde, Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsallaşma süreci incelenmiştir. Afrika Kilisesi'ne yönelik teolojik ve teorik bir alt yapı güçlendirmesi üzerine inşa edilen kongrede, Afrika'daki Katolik Kilisesi'nin politik alanda da etkin olması gerektiği ifade edilmiştir (Pan-African Theology and Pastoral Network, 2019). İlk Pan-Afrikan Katolik Kongresi olması açısından önemli olan faaliyet, Afrikalı Katolikler açısından Afrika Kilisesi için bir dönüm noktası olarak görülmüştür.

Bunların yanısıra kıtanın sorunlarına Papa'nın karizmatik liderliği ekseninde barışçıl söylemlerle yaklaşan Vatikan, uygulamada sıkıntılar yaşamaktadır. Nüfusunun %90'ı Hristiyan olan Ruanda'da meydana gelen iç savaşta yaşanan katliamlar göz önünde bulundurulduğunda Kilise'nin etkisiz kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte sadece dini bir kökene dayanmayan savaşlarda etkisiz kalan Kilise, Roma merkezli faaliyet gösteren ve Mozambik için başlatılan siyasi çözüm arayışlarında önemli bir rolü olan Sant' Edigio Katolik Topluluğu gibi oluşumlar aracılığı ile politik aksiyomların içinde yer almıştır (Mayer, 2000: 90).

Yine de Vatikan'ın açılım politikasından sonra artan faaliyetleri çerçevesinde Papa 2. John Paul'ün 90 ülkeye ziyarette bulunması, özellikle 1979'daki Polonya, 1998'deki Küba ziyaretleri ile 2000 yılındaki İsrail ziyareti, komünizm, Arap-Yahudi çatışması gibi konularda geniş yankı uyandırmıştır (Mayer, 2000: 87).

Sonuç

Papa açıklamaları, ziyaretleri, söylemleriyle dünyanın en önemli gündem belirleyici figürlerinden biridir. Hristiyan dünyasındaki ağırlığıyla kamuoyunu etkileme gücüne sahip olmasının yanında, kamu diplomasisi yürütme anlamında da özel bir yere sahiptir. Bu noktada devlet ve ulusal çıkar ilişkisinde, Vatikan'ın ulusal çıkar anlamında bir beklentisi olmadığı için Papa'nın da yürüttüğü faaliyetler daha kapsayıcı olmakta, dolayısıyla kamu diplomasisi genele yayılmaktadır. Zira Vatikan'ın açılım politikasından sonra artan faaliyetleri çerçevesinde Papa 2. John Paul doksan ülkeyi ziyaret etmiştir. 1979'daki Polonya, 1998'deki Küba ziyaretleri ile 2000 yılındaki İsrail ziyareti, o günün koşullarında dünyada çok önemli bir olay olarak görülmüştür.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Değişen dünya koşulları nedeniyle Avrupa'da din merkezli bakış açısı azalmaktadır. Devletlerin zaten din ile olan ve net çizgilerle belirlenmiş ilişkilerinin yanında, Avrupa'daki bireylerin de din ile ilişkileri Hristiyanlığın Avrupa'daki geleceğini olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu bakımdan Kilisenin kendine yeni hedefler belirlemesi olası görünmektedir. Keza Katolikliğin en önemli merkezlerinden biri olan İsviçre bile papazlık için Afrika ülkelerinden alım yapmaktadır (Mayer, 2000: 76). Dolayısıyla, Kilise için Afrika uzun dönemli bir yatırım olarak da ele alınabilecektir. Kilise Avrupa'daki konumundan feragat etmeden hem ekonomik kaynak hem de insan kaynağı açısından zengin Avrupa'ya yakın bir kıta olarak Afrika'yı uzun dönemli bir politik üs haline getirebilecektir.

Kaldı ki Kilise'nin Afrika'daki en önemli yapılanması olan SECAM, her ne kadar Afrikalı Hristiyanlık bilincine vurgu yapsa da resmi dil olarak eski sömürgecilerin dilleri olan İngilizce, Fransızca ve Portekizceyi kullanmaktadır. Hiçbir Afrika diline atıf yapılmayan Afrika Kilisesi'nin, Vatikan'ın Avrupa merkezli olan ancak çok da dillendirilmeyen anlayışı etkisinde olduğu söylenebilecektir. Zira kıta ile ilgili Sinodlarda da sömürge faaliyetlerine olumsuz atıflar yapılırken dahi gizli özne üzerinden yapılan vurgular dikkat çekici olmuştur.

Benzer şekilde Sinodlar kapsamında Afrika'nın siyasi, sosyolojik ve ekonomik durumundaki olumsuzluklar genelde kıta devletlerine mal edilmekte, sömürge döneminde özellikle misyonerler aracılığı ile gerçekleştirilen sömürge faaliyetlerine değinilmemektedir. Ekonomik durum hakkında Afrika pazarına vurgu yapılırken, isim vermeden kıtadaki kaynakların Afrikalı devletlerce kullanılması konusu da ele alınmıştır. Ancak son dönemde özellikle Çin'in kıtadaki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, tıpkı Soğuk Savaş döneminde Vatikan'ın Sovyet karşıtı faaliyetlerde olduğu gibi yeni dünya düzeninde de Çin karşıtı bir pozisyon alabileceği söylenebilecektir.

Afrika kıtasının sorunlarına Papa'nın liderliği bir yere kadar etki edebilmiştir. Kıtanın özüne ilişkin sorunlar karşısında Papalık etkili bir konumda olamamıştır. Vatikan'ın Afrika açılımı daha çok Hristiyanlık ekseninde olmuş, ancak politik aksiyon almak konusunda daha temkinli hareket etmiştir. Bu çerçevede teoride yapılan açılım Afrika'daki sorunların çözümünde çekimser bir hal alarak uygulamaya konulma konusunda etkili olamamıştır. Bu konuda en göze çarpıcı örnek Ruanda'daki soykırım sırasında olmuştur. Manevi gücünün etkisi ile Ruanda'da yaşananlarda etkili bir rol oynayabilecek Papa, %98'i Hristiyan olan ülkede soykırıma engel olamamıştır. Bununla

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

birlikte Ruanda’da yaşananların dini bir saikle değil, etnik bir refleksle yaşandığı da göz ardı edilmemelidir.

Avrupa’da sayısal anlamda güç kaybeden Katoliklik, Afrika’da tam tersi şekilde hem sayısal hem de etki anlamında önem kazanmıştır. Rahipliğe yeni atanan Katolik sayısında Afrika ülkeleri en yüksek orana sahiptir. Afrika halklarının kiliseye olan yöneliminin temelinde yine Afrika’nın temel sorunları vardır. Sivil toplum ve devlet gibi kavramlara olan güvenin çok az olduğu kıtada, Kilise etkisini arttırmakta ve örgütlenme düzeyi ile güç kazanmaya devam etmektedir. Bu bakımdan tamamen müreffeh olan bir Afrika’nın Hristiyanlığı sahiplenme oranının nasıl olacağı da ayrı bir tartışma konusu olacaktır. Dolayısıyla, kıtada kilise-birey ilişkisinin incelerken kıtanın halihazırdaki olumsuz koşullarından bağımsız ele almak tek taraflı bir bakış açısı olacaktır.

Afrika yerel dinlerinin yerini alan İslam ve Hristiyanlık, çatışma potansiyelini de içinde barındırdığından, Katolik Kilisesi için hem dini hem de siyasi açıdan zorlayıcı bir süreç beklenebilecektir. Afrika kıtasındaki eğitim düzeyi, yoksulluk, istikrarsızlık, kıt kaynaklar gibi olgular düşünüldüğünde çatışma zemini her zaman hazır bulunmaktadır. Böyle bir ortamda, Afrikalı Hristiyan ve Müslümanlar arasında halihazırda devam eden ve gelecekte olması muhtemel çatışmalar/anlaşmazlıklar çerçevesinde Vatikan barış ve savaş ekseninde ciddi bir sınav vermek durumunda kalabilecektir. Zira Müslüman, Hristiyan ve başka dinlere mensup insanların birlikte yaşadığı kıtada, uluslararası güç mücadelesi ekseninde her zaman çatışmaya açık bir zemin bulunmaktadır. Vatikan’ın da bir devlet olarak, devam eden güç mücadelesinin bir tarafı olarak takınacağı tutum, Hristiyanlığın kıtadaki geleceğine ilişkin olumlu/olumsuz anlamda bir etkide bulunacaktır.

Daha önce de ifade edildiği gibi çalışmada Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin kurumsal bir zemine oturma süreci incelenmiş ve ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, çalışmada tarihsel süreç içinde bir devlet olarak Vatikan’ın Afrika’da dini söyleminin yanında politik faaliyetleri ele alınmıştır. Papa’nın konumu gereği dini yapıdan tamamen arındırılmayacak bir durumda olan Vatikan-Afrika kıtası ilişkilerinin temelinde salt dini bir bakış açısı olmadığı görülecektir. Ayrıca Hristiyan dünya ile Afrika ilişkilerinin incelenmesinin sadece dini ya da sömürge dönemdeki misyoner faaliyetlerin incelenmesi üzerinden yapılması da Avrupa merkezli gelişen Katolikliğin kıtada hali hazırda yarattığı etkiyi göstermesi açısından yetersiz kalabilecektir.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

Vatikan'ın Afrika kıtasına yönelik tesis ettiği kurumsallaşma süreci hakkında bir çerçeve çizen bu çalışma ile birlikte, daha detaylı bir çalışmaya konu olabilecek SECAM, AMECA gibi kurumsal yapıların kıtadaki yerel faaliyetlerinin incelenmesi, Vatikan'ın kıtadaki barış, adalet, uzlaşma konularındaki bölgesel girişimlerinin araştırılması gibi konular ele alınabilecektir.

Kaynakça

- Borusso, P. (2014). Catholic Italy and Post-Colonial Africa: the New Subjects of an Informal Commitment in the 1960s. *Cahiers de la Méditerranée*, 88, 99-111.
- CARITAS. (2022). *The Caritas in Africa*. <https://www.caritas.org/where-caritas-work/africa/>
- CIA. (2022). *The World Factbook*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/vt.html>
- Çoban, B. Z. (2020). *Geçmişten Günümüze Papalık*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Encyclopaedia Britannica. (2022). *Lateran Treaty*. <https://www.britannica.com/event/Lateran-Treaty>
- Evans, E. (1992). The Vatican's Foreign Policy after the Collapse of Soviet Communism. *World Affairs*, 155(1), 27-30.
- Güllü, R. E. (2019). Vatikan'ın Devletleşmesi ve Türk Kamuoyu. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 36, 1-28.
- Işık, H. (2001). *Günümüzde Papalık Teşkilatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Krákorová, I., ve Österreicher, J. (2015). The Holy See As a Soft Power. *International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts*. Albena-Bulgaristan
- Magesa, L. (2013). An Overview of 50 Years of Vatican II And The Church in Africa. *Theological Studies*, 74(2), 284-301.
- Matlary, J. H. (2007). The just peace: The Public and Classical Diplomacy of the Holy See. *Cambridge Review of International Affairs*, 14(2), 80-94.
- Mayer, J. F. (2000). II. Vatikan Konsili'nden sonra Hıristiyan Dünyasındaki Yeni Temayüller ve Gelişmeler. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 9, 75-112.
- Orobator, A. E. (2013). After All, Africa is Largely a Nonliterate Continent: The Reception of Vatican II in Africa. *Theological Studies*, 74(2), 284-301.

Afrika-Vatikan İlişkilerinin Kurumsallaşma Süreci

- Rieck, C. E. ve Niebuhr, D. (2015). Microstate and Superpower-The Vatican in International Politics. KAS International Reports. Konrad Adenauer Stiftung (s. 38-60). <https://www.kas.de/en/web/auslandsinformationen/articles>
- SECAM. (2022a). *About SECAM*. <https://secam.org/about-secam/>
- SECAM. (2022b). *Regional Conferences of SECAM*. <https://secam.org/regional-conferences-of-secam/>
- Sherwood, H. (2018, 27 August). How many believers are there around the world? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/news/2018/aug/27/religion-why-is-faith-growing-and-what-happens-next>
- Sundkler, B. ve Steed, C. (2004). *A History of the Church in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taşpınar, İ. (2011). Katolik Kilisesi'nin Modern Dünyaya Uyumu: II. Vatikan Konsili ve Katoliklerin Yakla. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(2), 107-120.
- Vatican. (2022a). *Post-Synodal Apostolic Exhortation Ecclesia In Africa Of The Holy Father John Paul II To The Bishops Priests And Deacons Men And Women Religious And All The Lay Faithful On The Church In Africa And Its Evangelizing Mission Towards The Year 2000* http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_14091995_ecclesia-in-africa.html
- Vatican. (2022b). Synodus Episcoporum Special Assembly for Africa of the Synod of Bishops 10 April-8 May 1994. http://www.vatican.va/news_services/press/sinodo/documents/bollettino_13_speciale-africa-1994/documenti/13_speciale-africa-1994_lineamenta.html
- Vatican. (2022c). Special Assembly For Africa of The Synod of Bishops 1994 http://www.vatican.va/news_services/press/sinodo/documents/bollettino_13_speciale-africa-1994/documenti/13_speciale-africa-1994_instrumentum-laboris.html
- Vatican. (2022d). *The Church in Africa in Service to Reconciliation, Justice and Peace 2009*. <http://www.vatican.va>

Pan-African Theology and Pastoral Network. (2022). *Congress 2019*.
<https://panafricantheologyandpastoralnetwork.org/congress-2019/>

Visit Uganda. (2020). *Uganda Martyrs Trailer*.
https://www.visituganda.com/downloads/Uganda_martyrs_trail.pdf